

cercar una societat justa, han estat substituïts, al món acadèmic, per la producció sumària de les tècniques, les habilitats i els jugadors (*sic*) capaços d'assegurar els seus rols en els llocs pragmàtics requerits per les institucions.

Benach i Albet situen la col·lecció «Espacios Críticos» en la línia d'allò estimat per Lyotard, però, sobretot, inscriuen la geografia en el si d'una genealogia de l'espacialitat que, des de Foucault, permet pensar els mons social i polític amb una perspectiva espacial. Heus aquí el gran mestratge que ens brinda aquesta obra.

Referències bibliogràfiques

- FOUCAULT, M. (1986). «Of other spaces». *Diacritics*, 16, 22-27.
- HINCHCLIFFE, S. (1996). «Technology, power, and space: The means and ends of geographies of technology». *Environment and Planning D: Society and Space*, 14, 659-82.
- LATOUR, B. (2008). *Reensamblar lo social: Una introducció a la teoria del actor-red*. Buenos Aires: Manantial.
- LYOTARD, F. (1977). *La condition post-moderne*. París: Minuit.
- SOJA, E.W. (1980). «The socio-Spatial Dialectic». *Annals of the Association of American Geographers*, 70 (2), 207-225.
- (1989). *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. Londres: Verso.
- (1996). *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Oxford: Blackwell.
- (2000). *Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions*. Oxford: Blackwell. Versió castellana: *Postmetrópolis. Estudios críticos sobre las ciudades y las regiones*. Madrid: Traficantes de Sueños, 2008. Mapas, 21.
- THRIFT, N. (1996). *Spatial Formations*. Londres: Sage Publications.

Brais Estévez Villarino

Universitat Autònoma de Barcelona
Grup de Recerca de Geografia i Gènere
Departament de Geografia
brais.estevez@uab.cat

FERIA, José María; ALBERTOS, Juan Miguel (coords.) (2010) *La ciudad metropolitana en España: Procesos urbanos en los inicios del siglo XXI* Cizur Menor (Navarra): Aranzadi, 442 p. ISBN: 978-84-470-3079-8

Que la ciutat que tenim avui en dia no és la mateixa de fa cinquanta anys sembla una qüestió evident. En els darrers decennis del segle xx, al món occidental, hem passat de tenir unes ciutats compactes i mixtes a unes ciutats disperses i especialitzades territorialment. L'estructura de les ciutats ha canviat notablement i ja no les podem entendre ni analitzar des d'una òptica local basada en el binomi format pels conceptes *rural* i *urbà*. La ciutat s'ha difós i s'ha fragmentat. Aquest fet, que és el resultat de canvis en l'estructura econòmica i en els hàbits i les condicions de vida

de la població, és una realitat ja consolidada. Cal, doncs, abandonar l'escala local per pensar des d'una perspectiva regional, i les ciutats de l'Estat espanyol no en són una excepció. És en aquesta línia que *La ciudad metropolitana en España: Procesos urbanos en los inicios del siglo XXI* fa la seva contribució. La present obra, coordinada pels geògrafs José María Feria Toribio i Juan Miguel Albertos Puebla, presenta un recull d'estudis que estan duent a terme investigadors de l'Estat espanyol procedents de disciplines i centres de recerca diversos. L'objectiu final de l'obra és con-

tribuir a definir, analitzar i comprendre les ciutats contemporànies a partir de les seves bases reals, dins del context territorial de l'Estat espanyol.

La ciudad metropolitana en España: Procesos urbanos en los inicios del siglo XXI s'estructura en tretze capítols que —tal com s'esmenta a la presentació del llibre— es poden separar en quatre blocs. Els quatre primers giren a l'entorn del coneixement de la morfologia i la delimitació de les àrees urbanes de l'Estat espanyol. Primer de tot, Feria, a partir de l'anàlisi dels fluxos de canvi de residència, mostra com l'expansió territorial dels processos d'urbanització segueix dominant la realitat de les àrees metropolitanes. Davant d'aquesta evidència, el segon capítol té per objectiu establir uns límits que permetin distingir entre regions urbanes i àmbits de caràcter urbanometropolità. Per fer-ho, es parteix de la hipòtesi que en les àrees urbanes existeix un nombre més elevat d'interseccions en la xarxa viària, les quals s'utilitzen per establir uns llinars d'interseccions relacionades amb uns usos del sòl concrets. Això ha de permetre superar les dificultats que els sòls urbans discontinus i les implantacions aïllades posen a l'hora de definir límits. Aquesta metodologia, encara que tingui uns bons nivells d'aproximació a la realitat urbana, pot incórrer en el risc d'incloure usos del sòl que no es corresponguin amb aquells establerts pel llinar. El tercer capítol proposa una classificació, en base a paràmetres morfològics, de les diverses àrees metropolitanes. Com a conseqüència de factors com ara l'orografia, el grau de desenvolupament del fenomen metropolità i la presència de vies de comunicació estructurants, les aglomeracions urbanes són dividides en policèntriques discontinues, lineals, radiocèntriques i en estrella. Pel que fa al capítol quatre, té per objectiu establir una metodologia que permeti definir aglomeracions urbanes a partir de la densitat de població, la densitat

urbana i la contigüïtat geomètrica dels municipis. Cal destacar que aquest estudi delimita a partir dels límits municipals, la qual cosa facilita l'obtenció de dades i fa d'aquesta metodologia una bona eina per actualitzar periòdicament els límits de les aglomeracions urbanes.

Els quatre capítols següents tenen com a objecte d'estudi el fenomen de la mobilitat metropolitana. Això evidencia l'important rol que té com a factor definidor del procés de metropolinització i la preocupació que desvetllen les seves implicacions socials i ambientals. En la línia de la comprensió de les conseqüències socials de la mobilitat, el capítol cinquè realitza una anàlisi sociodemogràfica dels fluxos de mobilitat residencial per tal d'esbrinar quins són els veritables protagonistes dels processos d'expansió urbana a les àrees metropolitanes. Els resultats obtinguts permeten conèixer els condicionants econòmics, d'oferta immobiliària i d'estils de vida que determinen el volum i la direcció dels fluxos de canvi de residència. En la mateixa línia, però en aquest cas per la mobilitat laboral, el capítol següent exposa les dinàmiques socials i laborals que determinen una mobilitat més o menys gran. Els resultats d'aquest estudi posen l'accent en el fet que la monofuncionalitat residencial de molts municipis porta implícita més mobilitat laboral extramunicipal. Això permet qüestionar la teoria de les 3D, segons la qual la densitat, la diversitat i el disseny tenen la mateixa capacitat d'influir sobre la mobilitat. Per als autors, la manca de diversitat d'usos en la ciutat és el factor amb més capacitat per generar mobilitat laboral. El capítol següent mostra la importància que han tingut les preferències personals a l'hora de consolidar un model urbà dispers i segregat. Per fer-ho, analitza els patrons de mobilitat dels residents ocupats en diversos entorns metropolitanos d'Espanya. Els resultats exposats posen de relleu la prioritització de la dimensió més gran de l'habitatge per sobre de l'accessibilitat al lloc de treball. Però, a més, l'anàlisi de la mobilitat per als diver-

sos membres de la unitat familiar reflecteix com el gènere o l'edat, al segle XXI, encara condicionen les nostres vides i redueixen les oportunitats laborals o obliguen a desplaçar-se més. Finalment, el vuitè capítol relaciona sostenibilitat i mobilitat a partir de l'anàlisi dels mitjans de transport amb què aquesta darrera se satisfà. Malgrat l'evidència d'alguns resultats, aquest capítol té el mèrit d'aportar dades empíriques que demostren la insostenibilitat del patró urbanístic actual. La ciutat dispersa i de baixa densitat obliga a desplaçar-se i posa considerables dificultats a la implantació del transport públic. En aquest sentit, es destaca en aquesta obra l'ús més gran del transport públic en les aglomeracions amb més massa crítica, element que als autors els permet assenyalar l'augment de les densitats com una via cap a la sostenibilitat.

El capítol nou enceta un seguit d'estudis que, a partir dels fluxos de residència i treball, tenen la voluntat de delimitar àrees urbanes. El primer d'aquests capítols, davant l'observació que els fluxos de residència i treball sobrepassen els límits municipals, delimita mercats locals de treball (MLT). Per fer-ho, parteix de l'algorisme utilitzat per definir les *Travel-to-Work Areas* al Regne Unit. Aquesta metodologia pretén delimitar àrees amb un mercat laboral autònom, és a dir, territoris dins els quals la major part de la població tenen el seu lloc de treball i de residència. L'estudi presenta quatre divisions de l'Estat espanyol en MLT en base a quatre nivells d'autonomia diferents. Ara bé, aquests MLT, al reduir l'escala d'anàlisi, poden adquirir unes altres morfologies. Això passa en regions com ara l'Aragó, on el baix dinamisme demogràfic i la macrocefàlia exercida per Saragossa l'obliga a definir els seus propis MLT. Aquest és l'objectiu dels autors del capítol següent, que divideixen la comunitat de l'Aragó en MTL, a pesar que ells mateixos remarquen el fort potencial de Saragossa per concentrar una bona part dels fluxos de residència i treball. Finalment, des de

Catalunya —una de les poques comunitats de l'Estat amb figures de planificació territorial i urbanística supramunicipal—, es presenta una metodologia que té per objectiu delimitar a nivell català les anomenades «àrees de cohesió», les quals són comparades amb la recent planificació a nivell supramunicipal de Catalunya —plans directores urbanístics (PDU) i plans territorials parcials (PTP). D'aquesta manera, els autors mostren que hi ha una clara voluntat d'aproximar la planificació a les àrees urbanes reals, i ho exemplifiquen amb els casos d'Igualada, Manresa, Figueres i Girona, tots quatre clars exponents de la coincidència d'una àrea de cohesió amb l'àmbit definit pel PDU corresponent.

El llibre es tanca amb dos treballs referents a les metròpolis principals de l'Estat espanyol. Primer es presenta Madrid com a exemple de manual del procés de descentralització de tot tipus d'activitats cap a les corones metropolitanes. Aquest fenomen, conseqüència de la cerca de l'eficiència empresarial i d'una accessibilitat més gran en el si de l'economia postfordista, es veu accentuat per la seva condició de capital estatal. El treball presentat mostra la forta transformació que ha viscut Madrid i la seva àrea metropolitana i que ha desembocat en la configuració d'un model urbà dispers i fragmentat. Finalment, el darrer capítol té l'objectiu de presentar la possibilitat que, a Catalunya, l'arribada del TAV pugui afavorir l'expansió de les dinàmiques metropolitanes més enllà de l'àrea metropolitana de Barcelona. La presència d'un nombre important de ciutats mitjanes i l'existència d'una planificació integrada són vistos com a elements clau perquè el TAV pugui configurar una regió metropolitana policèntrica. Tanmateix, tal com s'apunta al final del capítol, l'atracció exercida per Barcelona i els condicionants econòmics intrínsecs del TAV poden ser uns obstacles clars perquè es pugui desenvolupar l'esmentada regió.

Un element que cal destacar-ne és el caràcter clarament diferenciat de les àrees metropolitanes més analitzades: Madrid, Barcelona, Sevilla, València, Bilbao, Oviedo-Gijón-Avilés, Badia de Cadis-Xerès i Girona. Això denota la voluntat dels investigadors d'englobar totes les vessants del fenomen metropolità, analitzant així dinàmiques consolidades i complexes, però també aquelles més incipients. Cal afegir-hi que les aportacions també són diverses pel que respecta als aspectes estudiats i que van més enllà de l'anàlisi merament territorial per estudiar-ne també les implicacions socials i ambientals.

Aquesta obra contribueix a abandonar l'antic concepte de ciutat. El fet que en el títol ja s'anomeni «metropolità» el conjunt global de la ciutat és una declaració d'intencions, en el sentit que s'ha de començar a pensar en unes ciutats totes les parts de les quals siguin una mateixa entitat

que respongui a dinàmiques metropolitanes. Per tant, és remarcable la presentació d'un seguit d'estudis que, a banda de la seva vàlua a nivell individual, tenen el valor afegit de partir d'una definició comuna dels espais metropolitanos. Aquest element, que pot semblar irrellevant, és especialment important si tenim en compte la irreversibilitat del fenomen metropolità i, per tant, la urgent necessitat de començar a pensar i gestionar en base a una perspectiva de ciutat regió. Finalment, cal destacar l'esforç que es realitza a l'hora d'aportar metodologies i eines que facilitin la delimitació, la comprensió, l'anàlisi i la gestió de la ciutat difusa.

Roser Pastor Sabert
 Universitat de Girona
 Departament de Geografia
 roser87@gmail.com

GORDI SERRAT, Josep (2009).

L'evolució del paisatge forestal a les terres gironines a la segona meitat del segle XX

Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines,
 Centre de Recerca d'Història Rural (Institut de Recerca Històrica)
 de la Universitat de Girona i Documenta Universitaria, 276 p.
 ISBN: 978-84-92707-20-1

En aquest llibre, Josep Gordi fa valer la seva experiència personal i la seva trajectòria professional com a professor i investigador del Departament de Geografia de la Universitat de Girona, per redactar una monografia que «té com a objectiu establir i caracteritzar les principals etapes de l'evolució del paisatge forestal de les comarques gironines entre els anys 1950 i 2000». Ho fa a partir de «fonts d'informació diverses, tant de caràcter quantitatiu com qualitatiu (estadístiques, cartografia, fotografies històriques i actuals, textos literaris, entrevistes...), juntament amb un nombre considerable d'elements gràfics, fotogràfics i cartogràfics, no només com a il·lustracions

sinó com a elements argumentals» (contraportada). Aquest és un llibre de «grans tendències», és a dir, el paisatge vegetal s'hi presenta a pinzellades de traç gruixut que defuig els detalls espacials de gran escala (l'escala general és Catalunya i la particular, les terres gironines) i també és un llibre de «tastets», perquè explica moltes coses meticulosament, però això fa que en pugui explicar poques de forma profunda al llarg de la darreria del segle XX. Aquest és un llibre que serveix bàsicament per a dues qüestions que no són menors i que esdevenen claus per entendre els aspectes negatius del territori urbanitzat gironí i, per tant, per fer geografia: quina és la tendència